

LA DIFUSIÓ DE NOTÍCIES A LA CATALUNYA DEL FINAL DEL SEGLE XVIII (1789-1799)

JORDI LLIMARGAS I MARSAL

Una manera d'entendre la història de la difusió de notícies i la història de la premsa és a partir del seguiment de notícies concretes. D'aquesta manera ens hi aproximem tot valorant qualitativament el tractament de la informació.

El treball que presento vol fer camí en l'anàlisi de l'impacte que la notícia de la Revolució Francesa va tenir a Catalunya. Com a objectiu més general, s'inscriu dins d'un projecte de recerca que es proposa comprendre el pes que, per a l'evolució contemporània del nostre país, va tenir el fet d'iniciar les llargues dècades de la crisi de l'Antic Règim amb la difusió d'un discurs contrarevolucionari persistent i legitimitzador de la vella societat. Copsar l'abast d'una notícia d'àmbit internacional de primer ordre, com la Revolució Francesa, demana un esforç previ de reconstrucció dels principals canals de difusió de notícies propis del moment. A Catalunya, tenim la sort de disposar d'una font excepcional: el *Calaix de sastre* del baró de Maldà.

Fins ara s'ha estudiat, sobretot, des de l'òptica de la història de la literatura. Se n'han extret els fragments on la narració és més reeixida per tal d'enriquir el panorama de les lletres catalanes durant els segles de la decadència. Tanmateix, avui, del *Calaix de sastre*, en podem tenir una visió més unitària i real per l'edició que n'ha fet Ramon Boixareu (Boixareu, 1987, 1988 i 1990). Tot i que és molt fragmentària, permet observar amb facilitat un altre aspecte d'aquests dietaris. Efectivament, durant molts mesos, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, allunyat de qualsevol vel·leïtat literària, es comporta com un afeccionat a les notícies. Les seves anotacions reflecteixen dia a dia allò que havia tret en clar del que havia escoltat o havia llegit sobre els fets d'actualitat. Per tant, el *Calaix de sastre* permet ficar-nos en la pell d'un seguidor de les notícies del final del segle XVIII. I, vist així, ens ofereix la possibilitat de fixar la problemàtica que envolta el tema de la transmissió oral i escrita de notícies al final de l'Antic Règim.

1. 1789-1799: una dècada per als «passionats» de notícies

La Revolució Francesa de 1789 va trasbalsar Europa. La situació interna de França, les successives coalicions internacionals contra la República i l'Imperi, i també les campanyes dels exèrcits francesos més enllà de les seves fronteres, van mantenir la tensió informativa entre els europeus.

A Catalunya, el delit per estar al cas dels canvis s'hi va anar fent palès progressivament. D'entrada, la notícia de la Revolució Francesa no s'hi va difondre amb claredat. Durant els primers anys, el cordó sanitari que establiren les autoritats al Pirineu i als ports marítims va limitar la informació (1789-1793). Després, durant la Guerra Gran (1793-1795), les notícies van estar fortament mediatitzades per l'exèrcit i les necessitats bèl·liques. Però, finalment, quan s'esdevingueren les guerres contra Anglaterra (1796-1805), hi degué haver una certa apertura informativa propiciada, entre altres raons, per la coalició circumstancial entre la cort de Madrid i la Convenció francesa.

Les anotacions del baró de Maldà reflecteixen aquest procés.* Un home no gens amant dels canvis, i encaboriat en el manteniment a ultrança de l'antic estat de coses, mostra en els seus escrits els moments crítics pels quals passava el continent.

Pocs mesos després de la presa de la Bastilla, el baró justifica la presència d'immigrants francesos a Barcelona «...per causa de l'alvorot de França, majorment en París» (6.12.1789). Es tractava d'una ruptura de l'ordre social imprecisa que es tendiria a interpretar condicionada pel referent local dels Rebomboris del Pa recents. Al cap d'un any, hi veurà una crisi general estesa arreu d'Europa. Però, per a un barceloní amb poques llums com el baró de Maldà, encara serà una crisi eminentment econòmica i alimentària barrejada amb altres elements confusos; més aviat pensava en un seguit de *calamitats* de les quals Catalunya se n'hauria pogut sortir prou bé (28.11.1790):

[...], no havent experimentat per ara ab tantes calamitats de terremotos, guerres i cremes o incendis en molts paratges d'Europa, França i Espanya, aquí en Catalunya i Barcelona los rigors de sa divina justícia per nostres pecats, havent succeït un mes atràs lo gran terremoto en Oran, ab moltes repeticions d'ell; lo gran incendi en la Plaça Major de Madrid, i altres estragos, ja més, ja menos.

* Les transcripcions i les cites del *Calaix de sastre* segueixen l'edició de Ramon Boixareu. Per facilitar-ne la localització, s'expressa entre parèntesis la data de cada anotació feta pel baró de Maldà.

Dies més tard, van entrar a Barcelona tres bisbes francesos que fugien de les seves diòcesis. Els motius de l'emigració de personatges il·lustres ja havien de ser més seriosos. Per al baró, devien fugir dels «... tumultos que hi ha en lo reine de França, casi generals, sent ja guerra de religió» (21.1.1791). És en aquest context que s'assabentà d'una manera deformada dels fets de Varennes (1.7.1791-12.7.1791). La vigília de la Guerra Gran, distingirà amb més claredat entre dos conjunts de problemes promoguts per sengles causes específiques. El primer era: «Les necessitats públiques [que] continuen casi per tot, i en tota nostra provincia de Catalunya, per causa de tanta sequetat com hi ha, que ha mogut a encarir-se sobre manera los preus del blat» (9.2.1793). Mentre que, el segon grup de problemes, el confor-manen «...los trastorns actuals en tota Europa per causa de la multitud depravada dels francesos, que tota l'agiten» (9.2.1793). A partir d'aquí sabrà de l'execució de Lluís XVI (18.2.1793) i de Maria Antonieta (2.11.1793).

Acabada la Guerra Gran, el baró s'haurà de referir amb més precisió a «l'actual revolució d'Europa [...], que els gavatxos jacobins nos la començaren a trastornar en son principi de la Revolució de la França, [els orígens de la qual situa equivocadament] en juliol de l'any 1788 [sic]» (23.9.1796). Aquest darrer error és simptomàtic perquè, com acabem de veure, el trasbals revolucionari que afectava Europa havia partit d'un «alvorot» al qual no s'havia donat tota la importància als ulls de l'opinió pública i se n'havien amagat les motivacions pregonas; s'havia convertit, gradualment, en «guerra de religió» i en «trastorns» generalitzats fins a esdevenir una «revolució».

Hi hauria, doncs, un procés d'informació lent i gradual del nou estat de coses que s'estava instaurant a Europa. La notícia de la Revolució Francesa i les convulsions consegüents es seguirien, a Catalunya, amb limitacions, deformacions i retards però amb interès. Ara bé, com i per quins mitjans? El nostre país no disposava d'una premsa moderna promoguda per les classes socials en ascens. Barcelona no viuria, lògicament, l'esclat de la premsa diària escrita del París revolucionari (Bertaud, 1988), ni tenia les modernes publicacions londinenques (Popkin, 1989). Ben al contrari, els barcelonins s'havien de conformar amb els canals de difusió de notícies propis de l'Antic Règim, i sense gaires possibilitats de renovar-los.

A través del *Calaix de sastre* podem reunir algunes pinzellades disperses sobre la circulació de les notícies en la Barcelona d'aquell moment.

Ens permeten entreveure el quadre d'un pla del Palau bullició. És el centre neuràlgic de la vida barcelonina perquè hi resideix la màxima autoritat, i és un punt de trobada per a comerciants i menestrals, mariners i traginers,

funcionaris i militars. És el lloc on s'hi «refereixen» tota mena de notícies (exemples: 12.11.1798, 14.5.1799). Per això, amb la seva ironia innocent, el baró rebateja el lloc i l'anomena «Plaça de Notícies» (6.2.1797). Ens parla, també, de barcelonins «passionats» o «àvids» de notícies. Encara que no tots li mereixen la mateixa confiança. Hi ha els «hàbils i prudents noticistes», en contrast amb «els novel·lers i tanta gent ociosa» (10.6.1797).

El baró de Maldà esmenta, breument, unes «cases de novel·les o tendes de notícies» (17.3.1795) per als qui anaven a la recerca d'informació oral o escrita. Però l'any 1799 descriu, més extensament, les tertúlies que hi ha per la ciutat. Es tracta de reunions més o menys regulars a casa d'algun particular. Els assistents hi van a la recerca de notícies noves, del desmentiment o de la confirmació de les ja sabudes, encara que també per passar una estona de distracció i de platxèria. Eren, aquestes tertúlies, l'exemple d'una determinada manera de viure la informació a la Barcelona del final del segle XVIII.

Distingeix entre tertúlies de dues menes. Les que es mantenen a l'interior de molts domicilis i que «...ni los ulls d'un Argos les podria descobrir per sa multitud» i les «tertúlies forànees o de porta» (11.3.1799). que transcorren als ulls de tothom.

Pel que fa a les primeres, a les tertúlies de portes endins, hi assisteixen «gavatxos, italians, alemanys i [gent d']altres nacions». No ens en diu gran cosa, només que són «discordants en ses opinions [i] que fomenten la major llibertat de parlar moltes vegades en les coses més sagrades que no és lícit escodrinyar» (11.3.1799).

En canvi, de les segones, de les que transcorren a l'entrada d'algunes cases o botigues, ens en descriu catorze.

Les acullen llibreters (quatre casos), apotecaris (tres casos), perxers (dos casos), un rellotger, un cadiraire, un ferrer de tall i dos personatges més, dels quals no ens precisa l'ofici o l'ocupació. Són llocs de trobada i els amfitrions hi tenen un paper més o menys actiu. A la tertúlia de l'apotecari Lluís, en el carrer dels Escudellers, aquest és «molt aficionat e instruït en notícies [i] ell presideix entre aquells tertulians parlant de guerres i assumptos polítics ab tanta afició que se li eixuga molt sovint la boca, cansant-se, lo pobre, principalment quan s'enfervoritza contra los gavatxos, als que mira com comuns enemics» (11.3.1799).

Pel que fa als assistents, el baró de Maldà remarca que els clergues hi són nombrosos, almenys, i que ho digui explícitament, en set tertúlies. Els canonges i els ardiaques de la catedral participen a la del llibreter Ribes,

proper de la seu, conjuntament amb «altres clergues, algun senyor advocat [...] alguns senyors de la noblesa i dels que es diuen acomodats, o que viuen de renda»; seria aquesta, doncs, una tertúlia reservada als estaments més alts. Altres clergues es solen moure per tertúlies també de llibreters o d'apotecaris, no massa allunyades de la Boqueria com, per exemple, la de ca l'apotecari Troc o la del llibreter Rafel, en la qual els capellans del Pi poden passar-s'hi els dies mentre esperen «...la residència, o bé que la campana senyàlia algun combregar». Alguns clergues regulars sembla que prefereixen anar a cal llibreter Sterling, al carrer del Call. I els capellans de regiment van a la d'un conegut ferrer de tall a l'entrada per la Rambla del carrer de l'Hospital.

A d'altres tertúlies no hi fa constar la presència de tants clergues. A la del rellotger Lluís, de la plaça i portal de l'Àngel, hi van «*subjectes de diferents caràcters i costums*» i molts estrangers, d'entre els quals destaquen els francesos, els quals divideix entre els «patriotes» i els «emigrants». Més mogudes deuen ser les tertúlies que hi ha a dues botigues veïnes del carrer Ample. L'una és a can Llampalles, perxer, i l'altra a casa d'un tal «musiú Michel», del qual no especifica l'ofici. Totes dues «...entretenen tertulians de bon gust i afició», tanmateix, «en casa Llampalles n'hi ha alguns de molt agavatxats, i en casa de musió Michel, per lo contrari, alguns són ben oposats a aquella canalla de gavatxos; sent la tal oposició en ses tertúlies com la de Cartago i Roma» (11.3.1799).

Així, doncs, a la Barcelona del final del segle XVIII hi havia interès per les notícies. Gent de tota condició estava a l'aguait de les informacions internacionals. Encara que esbrinar la realitat de l'actualitat exigia temps i paciència. El baró de Maldà no ens diu que participi directament en cap tertúlia. Només ens consta com es deleix per anotar en el seu *Calaix de sastre* alguns fets d'actualitat i, encara, aquesta dèria li ve a dies; n'hi ha que preferix narrar els seus viatges i d'altres que s'entretén amb les notícies més locals i anecdòtiques. També hi ha moments en què no en pot treure l'aigua clara. Les notícies generen disputes entre els «polítics i noticistes» (15.3.1797), els rumors circulen per Barcelona sense confirmar, i per això la informació s'ha de «carejar» i de contrastar, ens diu (7.3.1795). Tant és així que, sovint, es compromet a no anotar cap notícia en els seus llibres fins a tenir-les «ben averiguades» (exemple: 17.3.1795).

Seguir l'actualitat demanava un esforç continuat de lectura i d'assistència als llocs més propicis per a la circulació oral de la informació. El baró es desespera en veure que Barcelona és un «caos d'embusteria» (13.6.1799), que són «...les notícies tant bones com males, les més mentides i de disminuïdes moltes» (30.11.1794), o, encara, que «de les nou [notícies], les vuit i mitja són falses» (8.5.1798); és aquesta tirallonga d'exclamacions,

triada d'entre les moltes que hi ha per tot el *Calaix de sastre*, demostrativa de les dificultats que ha d'afrontar un barceloní interessat per l'actualitat al final del segle XVIII.

Com s'havia de satisfer, doncs, el desig d'informació? Em sembla que aquest és un punt clau en la història de la comunicació. El baró de Maldà, per al seu modest objectiu d'omplir les pàgines del seu dietari personal, es veu obligat a buscar-se un «intermediari», una mena de «periodista particular», i aquest no serà altre sinó un bon amic clergue. Es tracta de mossèn Josep Cases, «subjecte molt aficionat a les notícies, i que perd molt bones estones per indagar-les peraquè les puga jo notar ben averiguades per ma diversió, gust i contento en aquest llibre, i també comunicar-les a alguns amics i subjectes de sana conducta i acreditada intenció» (17.3.1795). Efectivament, mossèn Josep Cases assisteix regularment a la tertúlia del llibreter Pere Fullà (31.1.1798), llegeix els escrits impresos que circulen per Barcelona, tria i garbella la informació i la fa arribar al baró de Maldà. Però, alhora, el mateix baró ens diu que transmetrà la seva informació a alguns amics. Fixem-nos, doncs, com, en aquests anys darrers de l'Antic Règim, una cadena de «periodistes individuals» exercien d'«intermediaris culturals» entre els elements socials i dins de grups de relació quotidiana ben delimitats (Roura, 1986). Hi havia, doncs, interessos de classe clars en la difusió de la informació. I, aquests, es feien més evidents quan el receptor triava conscientment el seu emissor individualitzat: «seguiré en notar les [notícies] que continua en subministrar-me ab crisis [interrupcions] l'amic capellà doctor Josep Cases, i deixar dir a tot lo món» (13.6.1799). Triar, doncs, un emissor de les notícies implicava menystenir-ne d'altres. I, en el cas del baró, els emissors rebutjats estaven entre el que ell anomenava «lo vulgo», és a dir, entre la menestralia i els sectors populars barcelonins (13.6.1799):

Lo vulgo ignorant ne conta moltes. És vulgo, i està dit tot, per no creure'n casi res; puix que ¿què hi pot entendre en notícies del sistema corrent d'Europa lo sastre, lo sabater i l'ataconador, ab altres del ofícis mecànics? (que més de quatre són una colla de rucs), i les donetes de porta, fregonas i mossa de càntir, bastantes d'estes que n'hi ha supersticioses —com també hòmens de son tamany— i que no s'entenen de crisis en notícies, sí que allà va i fora [...]

Fins aquí ens hem acostat a una Barcelona que estava a punt d'entrar al segle XIX oberta, informativament parlant, a l'Europa que l'envoltava. Tanmateix, no disposava d'uns mitjans de comunicació a l'altura de les necessitats. Catalunya no tenia una premsa escrita moderna, i el pes de l'oral hi era encara tan feixuc com inevitable. El públic i l'interès per l'actualitat hi eren, però, els nous canals de difusió, els propis de la nova societat contemporània que s'estava bastint, no s'havien creat. La premsa contemporània tindrà un tret definitori específic: l'aparició del periodista professional,

que cercarà, contrastarà i escriurà la informació per adreçar-la a un públic vast. Eren els «periodistes individualitzats» del final de l'Antic Règim, sens dubte l'exponent d'una manera antiga d'entendre la informació i, ensems, un primer pas tímid vers la modernització de la premsa.

2. La informació escrita

A les tertúlies barcelonines del 1799, la informació escrita hi tenia un paper central. Entre la colla que es trobava a cal cadiraire del carrer del Bisbe, «se llegeix lo *Diari* i la *Gaseteta*, hi ha molts que l'entenen al revés, prenent l'A per la B, i la Q per la C, lo que motiva entre ells molts debats i disputes que sols podria decidir un Solon o un legislador contínuo» (11.3.1799). A la del ferrer del carrer de l'Hospital hi assistia un tal Ramon Torres, «home de bona panxa i molt aficionat a les papeletes, que rep de les quatre parts de l'univers i ab les que té entretinguda aquella numerosa tertúlia de platxèria i bon humor» (11.3.1799). Eren aquests diaris, gasetes i aquestes paperetes, juntament amb les cartes que es trametien els particulars i les institucions, els tres suports fonamentals de la informació escrita del moment.

2.1. Els diaris i les gasetes

Durant la darrera dècada del segle XVIII, Barcelona disposava de la *Gazeta de Barcelona* i el *Diario de Barcelona* estampats a la ciutat. Fullegem les col·leccions que se'n conserven, sobretot els números de l'inici de la seva convivència; és a dir, a partir del primer d'octubre del 1792 (quan surt el primer número del *Diario de Barcelona*) i durant tot l'any 1793. Hi observem com, en realitat, es tracta de dues publicacions complementàries. La *Gazeta de Barcelona* té cura de la informació política i de la internacional, mentre que deixa per al *Diario de Barcelona* les notícies i els anuncis locals. De fet, és en aquesta complementarietat on hem de buscar la raó de la viabilitat del privilegi reial que obtingué Pedro Pablo Hussón el dia 6 d'abril del 1792 per poder fundar l'actual *Diari de Barcelona*. I, també, el motiu de l'ínfim pes que té la informació política i internacional en el diari barceloní. S'explica, així, que les primeres referències indirectes a la Revolució Francesa en el *Diari de Barcelona* fossin anuncis dels immigrants que provaven de vendre's les seves pertinències o que buscaven feina. O bé que, de l'execució de Lluís XVI, només se'n fes ressò publicant el seu testament públic, sense cap més comentari.

També circulaven per Barcelona les gasetes estrangeres que venien els impressors, els llibreters i les tendes de notícies; algunes vegades havien estat reimpresses i traduïdes. Una ciutat comercial i relacionada directament

o indirecta amb els principals ports del món es beneficiava de la seva posició. El *Calaix de sastre* deixa constància de la lectura a Barcelona de les gasetes de Londres (13.6.1795), de Frankfurt (16.6.1796), de Leiden (6.1.1798), de Viena (17.8.1799), «lo monitor» (2.7.1799) i, més genèricament, les gasetes d'Itàlia (9.2.1796) o els papers de França (2.7.1799). La presència i l'arrelament d'estrangers a la ciutat en facilitaven la traducció. Per exemple, el llibreter Sterling, com que era «un alemany i húngaro castís», no tenia cap inconvenient a transmetre els continguts que traduïa als seus clients: «los buida lo que sap, sens reserva, pués que, al pas que algunes vegades dóna bones notícies, també en floca algunes de no molt gustoses que seria millor callar; però ell refereix lo que diuen» (11.3.1799).

La informació escrita i impresa a Catalunya estava sotmesa a un control estricte de les autoritats. Tot i que hi havia un públic i un interès evident per la informació, la modernització de la premsa no va ser un propòsit per a la monarquia absoluta ni entrava en el seu programa de reformes. El contrast entre la premsa escrita espanyola i la francesa, posem per cas, estava determinat per un tret diferencial evident: la llibertat d'impremta, un avenç imprescindible en la construcció de la nova societat. El mes d'agost del 1799 el baró va anotar en el *Calaix* una notícia demostrativa d'aquest contrast entre la Catalunya ancorada en l'Antic Règim i la nova França de la llibertat. Ens explica que per Barcelona s'hi havia llegit «...en alguns dels papers públics de França», una acusació contra el comú barceloní pel fet de permetre «a tres o quatre negociants abarcar gèneros, fent ells un monopoli ab detriment del públic.» L'Ajuntament de la ciutat es va queixar de seguida a les autoritats franceses a través de l'ambaixador espanyol a París i aquest va informar haver rebut com a resposta «...que suposada en França la llibertat de la impremta, s'estampava lo que es volia, sent en el dia un mal irremediable.» (7.8.1799).

2.2. Les paperetes

El baró de Maldà ens parla sovint de les notícies que llegeix o que s'expliquen en les *papeletes*. Quan s'està una temporada llarga en alguna de les cases que té fora de Barcelona, com per exemple a Esplugues, mossèn Josep Cases les hi trameta a través d'un criat (exemple: 10.9.1795). Aquestes paperetes són, en realitat, els també anomenats *fulls volanders*. Els testimonis o els protagonistes d'un fet el podien relatar a un impressor, el qual en tirava exemplars perquè poguessin ser repartits, venuts o recitats (Torrent i Tasis, 1966; Seguin, 1961).

Fixem-nos en aquesta escena que hem de situar a Esplugues mateix durant la tardor de l'any 1793. Estem en la primera campanya de la Guerra

Gran i ha arribat la notícia d'una victòria de les forces de Carles IV al Pirineu català. La notícia pròpiament dita, l'anotà el baró d'aquesta manera (7.10.1793):

Avui ha passat un propi que ha portat la notícia de que en lo Voló i ses cercanies hi havia hagut un foc excessiu entre lo nostre exèrcit, i dels francesos, que comparegueren distribuïts ab tres columnes. I fou tal la pèrdua del nostre exèrcit, que moriren cinc-cents; i dels francesos, tres mil i cinc-cents soldats, ab sos cavalls, presoners i tres-cents miquelets francesos quedaren presoners de guerra, ab la pèrdua de vint-i-quatre canons de vint-i-quatre, i quedaren retxassats los francesos.

Però més interessant resulta la descripció de com s'assabentà d'aquest fet bèl·lic (7.10.1793):

Tal bona notícia la digué lo propi portant un paper *suelto* en la mà per la carretera; i davant de la torre de Gelpí la digué als Srs. que tinc en la torre d'Esplugues; i se'n pagà tant d'ella, per ser tan bona, lo baró de Rocafort, que tot seguit, sens discórrer més, tragué del *bolsillo* una pesseta, i gratificà l'home, lo que alegrà molt en la tertúlia.

L'enorme quantitat d'aquestes paperetes que corrien per Catalunya només s'explica per les mancances i deficiències de les gasetes i dels diaris. Les dificultats de conservació d'aquests documents no ens impedeix de valorar, avui, la importància que tenien per a la comunicació durant l'Antic Règim. Eren un mitjà habitual encara que intermitent de difusió de l'actualitat. Un darrer exemple ens il·lustra més bé el funcionament d'aquests impresos. Quan el baró es va assabentar, oralment, del resultat de la batalla de Dunkerque, entre França i Anglaterra, suposava que aquesta notícia devia circular «per alguna papeleta», i considerava —amb tota naturalitat— que el promotor de la papereta podia haver estat el mateix cònsol anglès a Barcelona (14.11.1793). Fixem-nos que quan algú tenia interès per difondre alguna nova es valia d'aquest mitjà simple però eficaç.

2.3. Les cartes

És difícil establir la frontera entre les paperetes i les cartes. Només les formalitats seguides en la redacció i en la presentació les diferenciaven. Recordem que en l'àmbit literari el gènere epistolar va ser freqüent entre els il·lustrats del segle XVIII. Tanmateix, en el camp de la comunicació, la tramesa de cartes mereix una atenció particular.

Durant la Guerra Gran, per exemple, són constants les referències fetes pel baró a «les moltíssimes cartes vingudes de nostre camp» (21.6.1795),

a les cartes «contextes i uniformes» que parlen de les victòries dels reialistes francesos a La Vandée (17.3.1795), o bé a les que, procedents de Portugal i d'Anglaterra, informen de l'ocupació francesa d'Holanda (20.3.1795). En general, es tractava d'escrips impresos que es proposaven informar explícitament sobre l'actualitat. En el context de la guerra entre Espanya i la República Francesa, les cartes estaven, sovint, al servei dels interessos de l'exèrcit, i es proposaven obrir expectatives positives entre la població. Van ser una eina de la monarquia per encoratjar els alistaments de voluntaris i afavorir les donacions en diners i en material. El cas d'una carta enviada des de Torroella de Montgrí, escrita durant el darrer any de la Guerra Gran, ens ho il·lustra prou bé. Explica que al poble tots els homes, «*fadrins*» i «*casats*», se n'han anat al front, i demana explícitament «que se pòsia aquesta notícia en intel·ligència de tots los que púguia, peraquè s'alentien i reanimien los ànimos» (17.2.1795). El mateix general Urrútia es valgué d'aquest mitjà per lloar el voluntariat català. Va escriure als comandants de tots els terços de miquelets, però la seva carta es va difondre obertament per Catalunya, la qual cosa permeté al baró de Maldà traduir-la al català i anotar-la en el seu dietari (17.5.1795). Estem parlant, doncs, del que avui anomenem *cartes obertes*, i el fet de valer-se quasi sempre del correu civil o militar explicaria la fórmula emprada per a la presentació i la difusió de la informació.

La correspondència privada també es va convertir en una veritable font pública d'informació. Durant l'ocupació francesa d'Itàlia van córrer per Barcelona notícies sobre miracles i fets sobrenaturals a través dels quals el cel voldria expressar la seva condemna de la Revolució. Normalment, aquests fets es transmetien oralment. El baró de Maldà en volia una conformació escrita, i aquesta la hi va facilitar mossèn Josep Cases. El seu amic clergue i «periodista personal» li va parlar del vaixell d'un patró català que acabava d'arribar de Roma. Li va assegurar que entre la correspondència privada que havia dut un patró d'embarcació hi havia una carta adreçada a un negociant barceloní, un tal Rodoreda, germà del secretari de l'ambaixador espanyol a la ciutat pontifícia. Suposadament, aquesta missiva confirmava un d'aquests fets extraordinaris (1.8.1796). Per al baró va ser suficient. Per tant, la privacitat de la correspondència es devia perdre sovint en benefici d'un augment del volum d'informació circulant. Al mateix baró de Maldà li van anar al darrera per si havia rebut notícies amb la seva correspondència familiar: «...em pregunten varios si he tingut carta del meu germà» (10.7.1798). Aquest interès el va motivar el fet que, aleshores, s'estava seguint l'atac francès contra Malta, i el germà del baró es trobava en aquesta illa en qualitat d'ambaixador reial.

Una determinada comunicació epistolar oberta es va mantenir com a canal públic d'informació. Propiciava una informació relativament més ràpida, però inconcreta i poc fiable. Era una pràctica antiga que es mantenia

viva perquè així ho requeria la demanda informativa. En definitiva, les cartes eren un complement necessari de les gasetes, els diaris i les paperetes.

3. La transmissió oral de la informació

L'any 1783, la notícia del Tractat de Versalles —el que va posar fi a la guerra per la separació de les colònies angleses d'Amèrica— la va difondre entre els comerciants barcelonis un «marxant» de França. Fins al cap de dos dies no la va confirmar un correu extraordinari que arribà des de Madrid, a les quatre de la matinada (anotació sense data, anterior al 12 de febrer de 1783). La informació oral podia arribar, doncs, més de pressa que no pas l'escripta. Durant la Guerra Gran, serà per aquest mitjà que hom coneixerà la recuperació de Ripoll per part dels sometents i de la tropa regular. La nit del 14 de juny del 1794 va arribar a Barcelona (14.6.1794):

[...] un home a peu, tot suat, ab summa diligència, luego l'enrotllà, curiosa, molta gent, per saber d'aon venia, curiosa de notícies; i digué que ahir matí isqué dels encontorns de Ripoll, a la qual vila eren entrats uns vuit mil francesos. Però que, havent comparegut prompte lo sometent d'Olot, Vic i de tots aquells encontorns —uns quaranta mil paisans— comparegut lo senyor mariscal de camp Vives ab set batallons des de Figueres, lograren tenir-los acorralats dintre de Ripoll [...].

Per tant, l'oral s'introduïa en el circuit de transmissió de notícies i n'escurçava el temps de difusió. Qui observava directament un fet, el narrava a qui el volgués escoltar. No cal dir que aquest fet també propiciava deformacions de la realitat i la difusió de falsos rumors.

El grau de penetració de l'oral en la transmissió de notícies arribava a l'extrem de permetre, a qui transportava un correu escrit, d'avançar-ne el contingut. Observem, si no, com van arribar a Barcelona les noves de les primeres victòries espanyoles durant la Guerra Gran. El mes de setembre de 1793 els gremis de la ciutat s'encarregaven del manteniment d'uns torns de vigilància a la muralla. Des del Rosselló va arribar un correu extraordinari. Abans de lliurar les seves cartes a les autoritats destinatàries, els xocolaters de guàrdia en el portal Nou li van preguntar «què notícia duia» (5.9.1793). El correu no va tenir cap inconvenient a explicar-los que el seu exèrcit ja estava acampat prop de Perpinyà i que s'havia apoderat d'una bateria de canons enemics. Quan, amb tot l'entusiasme, el baró de Maldà va anotar la bona notícia es va quedar, tanmateix, esperant «l'especificació d'això», que «llargament ho portaran les gazetes, papeletes i cartes» (5.9.1793). Les narracions orals comportaven el perill de filtracions compromeses per a

l'exèrcit. Potser per això el correu militar que havia dut la notícia de la presa de Bellaguarda era el mateix nebot del general Ricardos (26.6.1793). I el general Urrútia arribarà a amenaçar els seus soldats amb la pena de mort per poder amagar els detalls d'una operació que estava preparant (9.1.1794).

L'oral donava fluïdesa a la transmissió de notícies. Però sempre s'esperava l'escrit per confirmar-les. Les deformacions s'assumien. Entre els sectors socials més cultes, els que podien llegir o fer-se llegir un imprès, els diaris i les gasetes, les paperetes o les cartes feien el paper de sancionadors de l'actualitat. És a dir, confirmaven o desmentien la informació. Però entre sectors populars més allunyats de la lectura i immersos en l'analfabetisme, què podia jugar aquest paper? Les classes populars estaven al marge dels àmbits de relació del baró de Maldà. El *Calaix de sastre* no reflecteix el procés sancionador de l'actualitat entre la gent més il·letrada. Malgrat tot, podem afirmar que va ser les cançons, les cobles i els romanços un dels mitjans —no l'únic— que assumiria aquesta funció. Se'n venien d'impressos i en cantaven grups de cecs i colles de músics pels indrets més freqüentats. En un dels seus viatges, el baró de Maldà es va aturar a Martorell i va sentir una d'aquestes colles mentre dinava a la Fonda dels Tres Reis (16.9.1793):

[...] ab musica, baix a la plaça, d'un que tocava la guitarra, altre lo violí, i altre los ferrets; d'aquells músics ciegos o semiciegos, que canten oracions per carrers, i estos cantaven cobles contra la infernal Assemblea i a favor de la santa catòlica religió —que tots professam— del rei i de la patria; als que enrotllava prou turba de Martorell i alguna forastera, havent-hi son poc de mercat, de coses que m'ha paregut de prou valor.

Hi havia per allí un capellà francès, gros i marcialote, que andava ab ses manxetes i a oir les cançons de tan malvada canalla ignoro quin concepte ne feia, si bo o si mal. Nosaltres hem dinat, i nos ha sabut tota la vianda bona (a Déu gràcies); i els amigos, cop de cantar i notar les dites cobles, baix a la plaça.

Notem, en aquesta descripció, que el baró es manté distant respecte a aquestes cançons. Tot i que contenien elements d'informació sobre l'actualitat, no aportaven res de nou. Repetien els esdeveniments més colpidors i es valien de la consigna per tal de reafirmar allò que ja tothom havia après entre una allau d'informació oral. Devien ser, per tant, un dels mitjans sancionadors de l'actualitat propi d'un grup social específic.

Conclusió

La crisi de l'Antic Règim es va evidenciar també en la difusió de la informació. Durant la dècada 1789-1799 es va viure un interès creixent per

les notícies internacionals. Tanmateix, el cas del baró de Maldà no és pas el més apropiat per observar fins a quin punt hi va haver necessitat de saber i voluntat per comprendre. Malgrat tot, sí que ens revela la inoperància del vell sistema de comunicació. La premsa escrita no podia ser eficient sense la llibertat d'impresma. El gran pes de l'oral i l'enorme circulació de paperetes i de cartes no contribuïen gaire a la modernització dels mitjans de comunicació; per contra, afavorien les deformacions interessades i aquells silencis que el baró anomena «crisis» de notícies.

Catalunya va ser permeable a la notícia de la Revolució Francesa. Si considerem tots els canals de difusió de notícies de l'època, ja no ens podem conformar amb la idea d'un país llec davant dels canvis que es vivien a Europa. Hi havia retards i deficiències greus, però la informació arribava. Lògicament, entre les fonts escrites que avui podem analitzar predomina la versió contrarevolucionària dels esdeveniments. Però, una determinada versió revolucionària també hi era possible ni que fos eminentment propagandística i de caire marginal. Tractarem aquesta qüestió en una propera ocasió.

El tema de la transmissió de notícies, ara fa dos-cents anys, exigeix que valorem suficientment el pes de l'oral en tot el procés de difusió, des de l'emissió fins a la recepció de la informació. Convé que es tingui en compte l'omnipresència del clergat en la majoria dels àmbits de relació quotidiana, que es contempli la figura dels «intermediaris culturals» i els mecanismes de sanció de la informació a través de l'escrit. Aquestes tres darrers elements són bàsics a l'hora de fixar la problemàtica, i el *Calaix de sastre* així ens ho ha fet entendre.

Bibliografia

- BERTAUD, Jean-Paul. *C'était dans les journaux pendant la Révolution Française*. París: Perrin, 1988.
- BOIXAREU, Ramon [ed.]. *Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà. Calaix de sastre*. Barcelona: Curial, 4 vol.: vol. I (1769-1791), 1987; vol. II (1792-1794), 1987; vol. III (1795-1797), 1988; vol. IV (1798-1799), 1990. (Biblioteca Torres Amat)
- POPKIN, J. D. *Revolutionary News: The Press in France. 1789-1799*. Duke (EUA): Duke University Press, 1990.
- ROURA, Lluís. «Poders i mentalitats: anotacions entorn de la intermediació cultural, a la Catalunya del segle XVIII». A: *Actes del 1er. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: 1984, pp. 621-627.
- TORRENT, Joan; TESIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1965, pp. 17-20.